

ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی

اصغر محمودی*

استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

پذیرش: ۹۰/۱۲/۸

دریافت: ۹۰/۹/۲۸

چکیده

نظر به تحولاتی که با رواج و رشد سریع اینترنت در حوزه ارائه خدمات اتفاق افتاده است، ثبت مالکیت صنعتی به صورت کاغذی، کاری وقتگیر و پرهزینه به نظر می‌رسد. اداره‌های مالکیت فکری ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی هم‌سو با مقررات، با درک این واقعیت، زمینه‌های ثبت الکترونیکی موضوعات مالکیت صنعتی، از قبیل اختراع، علامت تجاری و طرح صنعتی را فراهم ساخته‌اند. آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران، ثبت الکترونیکی را پیش‌بینی کرده است، لکن اداره مالکیت صنعتی تاکنون جهت اجرایی کردن آن اقدامی انجام نداده است. مقاله حاضر با تبیین مفهوم، دامنه، جایگاه و فواید ثبت الکترونیکی و نیز با بررسی تجربه‌های ملی و بین‌المللی درصدد آشنا کردن جامعه حقوقی و اداره مالکیت صنعتی کشورمان با ثبت الکترونیکی است و پیشنهاد می‌کند از پیشرفت‌های فناوری اطلاعات در جهت توسعه ارائه خدمات الکترونیکی مدد گرفته و با استفاده از خدمات فنی، کمک‌ها و مشاوره‌های سازمان‌های بین‌المللی به‌ویژه سازمان جهانی مالکیت فکری، گام‌های جدی و اساسی در زمینه ثبت الکترونیکی برداشته شود.

واژگان کلیدی: ثبت الکترونیکی، مالکیت صنعتی، اختراع، علامت تجاری، طرح صنعتی، اداره مالکیت فکری

۱. مقدمه

انقلاب صنعتی، تحولات گسترده‌ای را در زمینه‌های مختلف پدید آورد و همه حوزه‌های جامعه، از جمله اقتصاد، صنعت، تجارت و فرهنگ را دستخوش تغییرات اساسی کرد. رهاورد انقلاب

صنعتی، گذر جامعه از شکل کشاورزی و سنتی به شکل صنعتی بود، اما پیدایش فناوری اطلاعات، فضای مجازی را پیش روی دنیای صنعتی ترسیم کرد.

ارمغان فناوری اطلاعات، گذر از فضای واقعی به فضای مجازی یا دست‌کم ایجاد دنیای مجازی در کنار دنیای واقعی بود. فضای مجازی به واسطه ابزارهای خود، به ویژه اینترنت که به سرعت رواج و رشد پیدا کرد، مرزها و فاصله‌ها را درنوردید و دنیا را به دهکده کوچک جهانی تبدیل کرد. در این دهکده، ارتباطات به سرعت و به سهولت انجام می‌شود و کالاها و خدمات به ساده‌ترین شکل عرضه و ارائه می‌شوند.

امروزه افراد در هر نقطه و در هر زمانی با سریع‌ترین و ساده‌ترین روش از طریق قابلیت‌های فناوری اطلاعات و اینترنت، محصولات و خدمات خود را عرضه و یا محصولات و خدماتی را خریداری می‌کنند. قابلیت‌های فناوری اطلاعات به حدی گسترده و متنوع است که هیچ بخش و حوزه‌ای خود را از آن بی‌نیاز نمی‌بیند.

اموال فکری که در تجارت و صنعت اهمیتی فراتر از اموال مادی یافته‌اند نیز از تحولات فناوری اطلاعات و اینترنت بی‌نصیب نمانده‌اند. حتی ماهیت غیر مادی این اموال موجب شده که این اموال در مقایسه با اموال مادی، در فضای مجازی به راحت‌ترین و ساده‌ترین شکل عرضه و ارائه شوند که همین مسأله در کنار مزایای قابل توجه و بی‌شمار، چالش‌های جدی را متوجه مالکیت فکری کرده است. در این مجال، قصد احصای محاسن و یا ذکر چالش‌های جدی ناشی از تحولات فناوری اطلاعات را نداریم، بلکه صرفاً می‌خواهیم از قابلیت‌های فناوری اطلاعات در ثبت مالکیت صنعتی استفاده کنیم؛ امری که با توجه به قابلیت‌های فناوری اطلاعات و تقاضاهای فزاینده جوامع ضرورت دارد.

بی تردید در این زمینه سؤالات مختلفی مطرح می‌شود. به عنوان مثال، منظور از ثبت الکترونیکی چیست؟ چه فوایدی بر ثبت الکترونیکی مترتب است؟ فرایند و نحوه ثبت الکترونیکی چگونه است؟ آیا همه مصادیق مالکیت صنعتی اعم از اختراع، علامت تجاری، طرح صنعتی و اسرار تجاری به شکل الکترونیکی قابل ثبت هستند؟ ثبت الکترونیکی چه گستره‌ای می‌تواند داشته باشد؟ آیا در قلمرو یک کشور مطرح است یا فراتر از قلمرو یک کشور، در سطح بین‌المللی نیز مطرح است؟ ثبت الکترونیکی در مقررات داخلی و بین‌المللی چه جایگاهی دارد؟ تجربه‌های کشوری، منطقه‌ای و جهانی در این زمینه چیست؟ چالش‌های ثبت الکترونیکی چیست؟

طرح سؤالاتی از این دست، بدون شک ضرورت بررسی و پژوهش در این زمینه را آشکار

می‌سازد. نظر به مراتب مذکور، مقاله حاضر به ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی می‌پردازد. در این مقاله، ابتدا به مفهوم و فایده ثبت الکترونیکی اشاره می‌شود تا بعد از روشن شدن موضوع و مشخص شدن فواید عملی مترتب بر آن، ادامه مباحث مطرح و پیگیری شود.

۱. مفهوم و فایده ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی

ذیل این مبحث، به ترتیب، مفهوم و فایده ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱-۱. مفهوم ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی

ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی عبارت است از انجام کلیه مراحل ثبت داخلی یا بین‌المللی مالکیت صنعتی، از قبیل تسلیم، بررسی، اصلاح و ثبت اظهارنامه، انتشار، تمدید اعتبار، اعمال هرگونه تغییرات و انتقالات، انجام پرداخت‌های مقرر، تبادل اطلاعات بین متقاضی و ادارات ثبت، تبادل اطلاعات بین ادارات ثبت، ابلاغ و اخطار، ابطال، بایگانی و ... با استفاده از ابزارهای الکترونیکی، نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات.

ثبت الکترونیکی هر سه مرحله حق، یعنی ایجاد و شناسایی حق، حیات حق و اصلاحات و تغییرات حادث در زمان حیات (از جمله نقل و انتقال) و انحلال و ابطال حق را شامل می‌شود. به تعبیر دیگر در ثبت الکترونیکی، حق یا مالکیت صنعتی در فضای مجازی متولد می‌شود، در فضای مجازی به حیات خود ادامه می‌دهد، در همین فضا به حیات خود پایان می‌دهد و به بایگانی سپرده می‌شود.

بنابراین، علیرغم آنچه ممکن است در بادی امر تصور شود، ثبت الکترونیکی صرفاً دربرگیرنده مسائل شکلی نیست و به مسائل ماهوی (موجد و مسقط حق) نیز اشاره دارد.

۱-۲. فایده ثبت الکترونیکی

همان فواید و مزیت‌هایی که ارائه خدمات الکترونیکی در مقایسه با ارائه خدمات به شکل سنتی و کاغذی دارد، درخصوص ثبت الکترونیکی نیز صادق است. علاوه بر مزیت‌های عمومی، نظیر سرعت، دقت، اطمینان، سهولت دسترسی و کاهش هزینه‌ها، مزیت‌های خاصی بر ثبت الکترونیکی مترتب است که از آن جمله می‌توان به بهره‌مندی از تخفیف هزینه‌های ثبت به میزان یکصد تا سیصد فرانک سوئیس - بسته به روش انتخابی ثبت - در ثبت الکترونیکی اختراع

اشاره کرد؛ به این صورت که اگر اظهارنامه بین المللی روی کاغذ همراه با یک نسخه به صورت الکترونیک تسلیم شده باشد، هزینه های بین المللی (هزینه تنظیم و هزینه اقدام) به میزان ۱۰۰ فرانک سوئیس کاهش خواهد یافت و در صورتی که این عمل با فرمت پی.دی.اف یا «تیف» به صورت الکترونیک تنظیم شود، ولی متون توصیف، ادعاها و خلاصه با فرمت کددار نباشند، به میزان ۲۰۰ فرانک سوئیس کاهش خواهد یافت. اما اگر این عمل با فرمت «ایکس.ام.ال» به صورت الکترونیک تنظیم شود، ولی متون توصیف، ادعاها و خلاصه به فرمت کددار باشند، به میزان ۳۰۰ فرانک سوئیس کاهش خواهد یافت.

۲. مالکیت صنعتی

مالکیت صنعتی یکی از دو شاخه مالکیت فکری است. مالکیت صنعتی مصادیق متعدد آفریده های فکری و صنعتی را شامل می شود که عبارتند از: (۱) اختراع، (۲) طرح صنعتی، (۳) علامت تجاری، (۴) دانش فنی و اسرار تجاری، (۵) طرح های ساخت مدارهای یکپارچه، (۶) گونه های گیاهی. به لحاظ شمول مقررات و مباحث اختراع بر طرح های ساخت مدارهای یکپارچه و گونه های گیاهی، مصادیق مورد بحث در این مقاله عبارت خواهد بود از: اختراع، طرح صنعتی، علامت تجاری، دانش فنی و اسرار تجاری.

۲-۱. اختراع

اختراع به ایده جدیدی گفته می شود که در زمینه فناوری، راه حلی برای یک مشکل خاص ارائه می کند. اختراع ممکن است به شکل محصول، فرایند یا فرایندی که از آن برای رسیدن به یک محصول خاص استفاده می شود، باشد.

اختراعاتی مورد حمایت قرار می گیرند که علاوه بر دارا بودن شرایط ماهوی (تازگی، گام ابتکاری و کاربرد صنعتی)، در اداره ثبت اختراعات به ثبت رسیده باشند [۱، ص ۶۹ به بعد]. سازوکار ثبت اختراع که با تسلیم اظهارنامه شروع می شود، مخترع را مجبور می کند اطلاعات مرتبط با اختراع خود را به طور کامل فاش کند. در قبال افشای چنین اطلاعاتی، به مخترع گواهی اختراع داده می شود. به موجب این گواهی، مخترع در مدتی معین حق انحصاری بهره برداری از اختراع را به دست می آورد و می تواند دیگران را از ساخت، فروش، توزیع، استفاده، واردات و صادرات و به طور کلی هر نوع استفاده دیگری منع کند.

تلاش ها و همکاری های به عمل آمده در سطح منطقه ای و بین المللی موجب شده که علاوه بر

بعد ملی، اختراع در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نیز قابلیت ثبت داشته باشد. در سطح منطقه‌ای می‌توان به کنوانسیون اروپایی حمایت از اختراعات و کنوانسیون آفریقایی حمایت از اختراعات اشاره کرد. در سطح بین‌المللی نیز می‌توان به معاهده همکاری در ثبت اختراع اشاره کرد.

۲-۲. طرح صنعتی

طرح های صنعتی به علت ظرافت و زیبایی که از لحاظ شکل، بافت، الگو و رنگ به محصول می‌دهند، مورد حمایت قرار می‌گیرند. مطابق با ماده ۲۰ قانون ثبت اختراع، علامت و طرح‌های صنعتی، طرح صنعتی عبارت است از «هرگونه ترکیب خطوط یا رنگ‌ها و هرگونه شکل سه بعدی با خطوط، رنگ‌ها و یا بدون آن، به گونه‌ای که ترکیب یا شکل یک فرآورده صنعتی یا محصولی از صنایع دستی را تغییر دهد».

طرح صنعتی در انواع وسیعی از محصولات صنعتی و صنایع دستی از قبیل ساعت‌ها، جواهرآلات، اقلام تجملی، لوازم خانگی، لوازم الکتریکی، وسایل نقلیه، مبلمان، اسباب‌بازی‌ها و منسوجات مورد استفاده قرار می‌گیرد [۲، ص ۲۰۰].

طرح صنعتی زمانی قابل ثبت است که ثبت شده باشد. در کنار امکان ثبت در سطح داخلی، سازمان جهانی مالکیت فکری (واپو) از طریق نظام لاهه، ثبت بین‌المللی طرح‌های صنعتی را پیش‌بینی کرده است.

۲-۳. علامت تجاری

علامت تجاری عبارت از هر نشان قابل رؤیتی که بتواند کالاها یا خدمات اشخاص حقیقی یا حقوقی را از هم متمایز سازد (بند «الف» ماده ۳۰ ق.ث.ا.ع.ط). علامت جمعی هم یعنی هر نشان قابل رؤیتی که با عنوان علامت جمعی در اظهارنامه ثبت معرفی شود و بتواند مبدأ و یا هرگونه خصوصیات دیگر مانند کیفیت کالا یا خدمات اشخاص حقیقی یا حقوقی را که از این نشان تحت نظارت مالک علامت ثبت شده جمعی استفاده می‌کنند، متمایز سازد (بند «ب» ماده ۳۰ ق.ث.ا.ع.ط).

علامت تجاری در سطح داخلی و بین‌المللی قابل ثبت و حمایت است. موافقتنامه مادرید راجع به ثبت بین‌المللی علائم (۱۸۹۱) با اصلاحات بعدی معروف به موافقتنامه مادرید و پروتکل مربوط به موافقتنامه مادرید راجع به ثبت بین‌المللی علائم (۱۹۸۹) معروف به پروتکل مادرید، زمینه ثبت بین‌المللی علامت تجاری را فراهم کرده‌اند.

۲-۴. دانش فنی و اسرار تجاری

دانش فنی به اطلاعات و مهارت‌های فنی (محرمانه یا غیرمحرمانه) فاقد گواهی اختراع گفته می‌شود که در طراحی، ساخت، استفاده یا نگهداری محصول یا اجرای فرایندی به کار گرفته می‌شود.

ماده ۱ دستورالعمل بند ۱ ماده ۸۱ کمیسیون اروپا، دانش فنی را چنین تعریف می‌کند: «مجموعه‌ای از اطلاعات عملی فاقد گواهی اختراع که در نتیجه تجربه و آزمون به دست می‌آید». چنین اطلاعاتی باید محرمانه، اساسی و قابل تشخیص و تمیز باشند. منظور از محرمانه بودن این است که اطلاعات برای عموم ناشناخته باشند یا به راحتی در دسترس عموم نباشند. منظور از اساسی بودن این است که اطلاعات برای ساخت محصول یا به‌کارگیری فرایند مهم و مفید باشند. به‌عنوان مثال، با استفاده از آن‌ها اجرای فرایند تسهیل گردد. منظور از قابل تشخیص بودن هم این است که بتوان آن‌ها را به صورت مکتوب توصیف کرد [۳، ص ۴۷].

در بند ۱-۱۷ شرایط عمومی قرارداد واگذاری لیسانس و دانش فنی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی نیز دانش فنی چنین تعریف شده است: «دانش فنی عبارت است از داده‌های فنی، اطلاعات و مهارت‌های فنی، نقشه‌ها، طرح‌ها، دستورالعمل‌ها و نرم افزارهای مربوط به فرایند، که در تاریخ تنفیذ قرارداد در تملک و گذارنده بوده، دارای استفاده تجاری است و در واحدهای صنعتی و گذارنده یا سایر گیرندگان مورد استفاده است. دانش فنی جزئی از بسته طراحی مهندسی فرایند است و باید یک پیمانکار باتجربه را با استفاده از آن، قادر به انجام مهندسی تفصیلی و ساخت واحد صنعتی کند. دانش فنی همچنین باید کارکنان گیرنده را قادر به بهره‌برداری از واحد صنعتی کند، به نحوی که واحد صنعتی، محصول را در تطابق با تضمین‌های عملکردی تولید کند» (برای دیدن تعاریف مختلف از دانش فنی رجوع کنید به ۴، ص ۱۳).

دانش فنی ممکن است شکل ملموس داشته باشد. طرح‌های معماری ساختمان‌های کارخانه، طرح‌های جانمایی تجهیزات در کارخانه، ترسیمات یا نقشه‌های اوزالید ماشین‌آلات، فهرست لوازم یدکی، راهنما و دستورات مربوط به به‌کارگیری ماشین‌ها یا مونتاژ قطعات، فهرست مشخصات مواد جدید، جدول زمانی کارگران و ماشین‌ها، نمودار جریان کار، دستورالعمل‌های بسته‌بندی و انبارداری، مشخصات شغلی پرسنل فنی و حرفه‌ای، نمونه‌هایی از این موارد هستند [۵، ص ۱۷۴ و ۱۷۵].

همچنین ممکن است دانش فنی شکل غیرملموس داشته باشد، یعنی نتوان آن‌ها را در اسناد و مدارک توصیف کرد یا توصیف کتبی کفایت نکند. به عنوان مثال، لیسانس‌دهنده اطلاعات فنی

لازم برای آموزش پرسنل لیسانس گیرنده درخصوص کار با دستگاه‌های خاص یا نگهداری آن‌ها را داشته باشد.

اسرار تجاری به اطلاعاتی گفته می‌شود که در تجارت به کار می‌روند و مجهز بودن به آن‌ها منافع و امتیازاتی را در مقابل رقبا برای دارنده دارد. اطلاعاتی، اسرار تجاری محسوب می‌شوند که اولاً محرمانه باشند؛ ثانیاً به خاطر محرمانه بودن دارای ارزش اقتصادی باشند؛ ثالثاً در جهت محرمانه نگهداشتن آن‌ها تلاش‌های معقولی صورت می‌گیرد.

مشخصات مصرف‌کنندگان، فهرست عرضه‌کنندگان و مشتریان، فهرست قیمت، اطلاعات مالی، طرح‌های تجاری، تدابیر تجاری، فنون تبلیغاتی، برنامه‌های بازاریابی، برنامه‌ها و روش‌های فروش، روش‌های توزیع، طرح‌ها و نقشه‌ها، نمونه‌هایی از اسرار تجاری به شمار می‌روند.

ماده ۶۵ قانون تجارت الکترونیکی ایران (مصوب ۱۳۸۲) نیز اسرار تجاری را شامل اطلاعات، فرمول‌ها، الگوها، نرم‌افزارها و برنامه‌ها، ابزار و روش‌ها، تکنیک‌ها و فرایندها، تألیفات منتشر نشده، روش‌های انجام تجارت و داد و ستد، فناوری، نقشه‌ها، اطلاعات مالی، فهرست مشتریان، طرح‌های تجاری و امثال این‌ها می‌داند که به طور مستقل دارای ارزش اقتصادی بوده، در دسترس عموم قرار ندارند و تلاش‌های معقولانه‌ای برای حفظ و حراست از آن‌ها انجام می‌شود.

تفاوت دانش فنی و اسرار تجاری با اختراع در مخفی ماندن دانش فنی و اسرار تجاری است. با این توضیح که مخترع جهت تحصیل حمایت قانونی و اخذ ورقه اختراع باید اختراع خود را در اظهارنامه و ضمیمه آن توضیح داده، اطلاعات مربوط به آن را برای عموم فاش کند؛ حال آن‌که دانش فنی و اسرار تجاری باید مخفی و محرمانه بمانند و نباید آن‌ها را فاش کرد. با توجه به این‌که دانش فنی و اسرار تجاری باید مکتوم باقی بمانند، مورد ثبت قرار نمی‌گیرند. با توجه به عدم ثبت این موضوعات، این سؤال مطرح می‌شود که آیا ثبت الکترونیکی در مورد این موضوعات کلاً منتفی است؟

در پاسخ باید گفت هرچند به دلیل عدم نیاز به ثبت برای ایجاد دانش فنی و اسرار تجاری، خیلی از تشریفات ثبت، اعم از کاغذی و الکترونیکی در مورد این موضوعات مطرح نمی‌شود، لکن استفاده از قابلیت‌های ثبت درخصوص این موضوعات کلاً منتفی نیست و اشخاص و ادارات ثبت بسته به مورد می‌توانند از قابلیت‌های ثبت الکترونیکی برای ثبت قراردادهای انتقال، لیسانس، فرانسیز و ... راجع به دانش فنی و اسرار تجاری استفاده ببرند. النهایه باید ثبت طوری

انجام شود که اطلاعات محرمانه متضمن آن‌ها فاش نشود. به‌عنوان مثال موضوع به طو کلی بیان شود.

۳. جایگاه ثبت الکترونیکی در مقررات داخلی و بین‌المللی

ابتدا به جایگاه ثبت الکترونیکی در مقررات داخلی و سپس در مقررات و اسناد بین‌المللی اشاره می‌شود:

۱-۳. مقررات داخلی

برای نخستین بار، آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۷، در مواد مختلفی به مقوله ثبت الکترونیکی اشاره کرد که در این زمینه می‌توان به ماده ۱۶۷، ماده ۱۶۸، ماده ۱۶۹، ماده ۴، تبصره ماده ۲۷، ماده ۶۹، ماده ۸۱، ماده ۱۰۷، تبصره ماده ۱۱۷ و تبصره ماده ۱۶۲ اشاره کرد.

در ماده ۱۶۷ مرجع ثبت مکلف شده است با تجهیز امکانات فنی نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل اقدام کند. با توجه به اهمیت ماده مذکور، متن ماده عیناً نقل می‌شود: «مرجع ثبت مکلف است با تجهیز امکانات فنی نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل اعم از ثبت داخلی یا بین‌المللی اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم، از قبیل تسلیم، بررسی، اصلاح و ثبت اظهارنامه، انتشار آگهی و ثبت این مالکیت‌ها و تمدید اعتبار آن یا اعمال هرگونه تغییرات و انتقالات و همچنین پرداخت‌های مقرر، اقدامات مقتضی را معمول دارد.

تبصره - تبادل اطلاعات مربوط به ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم با سازمان‌ها و مؤسسات ذیربط می‌تواند به صورت الکترونیکی انجام شود».

بر طبق این ماده، ثبت الکترونیکی کلیه مراحل ثبت، از جمله تسلیم اظهارنامه، بررسی اظهارنامه، اصلاح اظهارنامه، ثبت اظهارنامه، انتشار آگهی، تمدید اعتبار، اعمال تغییرات و انتقالات و انجام پرداخت‌های مربوط و تبادل اطلاعات با سازمان‌ها و مؤسسات ذیربط را شامل می‌شود.

اگر ماده مذکور را در کنار مواد دیگر منجمله ماده ۱۶۸ (راجع به قابلیت دسترسی به اطلاعات اولیه مربوط به اختراع، طرح صنعتی و علامت و ارائه سوابق مربوط از طریق الکترونیکی) قرار دهیم، می‌توانیم به توجه قانونگذار به قابلیت‌های وسیع و گسترده ثبت الکترونیکی پی ببریم که قابل تحسین است؛ ولی این انتقاد وارد است که چرا علیرغم تکلیف ماده

۱۶۷ نسبت به تجهیز امکانات فنی جهت ثبت الکترونیکی، اداره مالکیت صنعتی تا به حال نسبت به اجرایی کردن آن اقدام نکرده است.

شایسته است اداره مالکیت صنعتی کشورمان با استناد به اهداف و وظایف مشخص شده برای سازمان جهانی مالکیت فکری در کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری^۱ و نیز با توجه به تعهدات دیگری که سازمان مذکور در اسناد دیگر از قبیل معاهده همکاری در ثبت اختراع جهت پیشبرد حمایت مالکیت فکری، ارائه کمک‌های فنی و حمایت از اقداماتی که حمایت بین‌المللی مالکیت فکری را تسهیل می‌کنند، متقبل شده است، از تسهیلات و کمک‌های مالی، مشاوره‌ای و فنی سازمان مذکور استفاده کند تا الکترونیکی شدن ثبت مالکیت صنعتی جامعه عمل بیوشد.

با توجه به اهمیت مقررات مذکور، اشاره مختصری به آن‌ها می‌شود:

در بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری که به اهداف سازمان اشاره دارد، آمده است: «اهداف سازمان عبارتند از:

۱. پیشبرد حمایت از مالکیت فکری در سراسر جهان از طریق همکاری در میان کشورها در صورت اقتضا با همکاری هر سازمان بین‌المللی دیگر...».

در ماده ۴ سند مذکور، جهت دستیابی به اهداف مندرج در ماده ۳، وظایفی به عهده سازمان گذاشته شده که پیشنهاد همکاری به کشورهای که خواهان کمک‌های حقوقی - فنی در زمینه مالکیت فکری هستند (بند ۵) و حمایت از خدماتی که حمایت بین‌المللی مالکیت فکری را تسهیل می‌کنند (بند ۷)، از آن جمله‌اند.

در مبحث چهارم معاهده همکاری در ثبت اختراع (مواد ۵۰ و ۵۱) نیز ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و کمک‌های فنی به کشورهای در حال توسعه با هدف پیشبرد علم و فناوری و توسعه نظام‌های ثبت اختراعات پیش‌بینی شده است.

خدمات اطلاع‌رسانی با هدف تسهیل انتقال فناوری توسط دفتر بین‌المللی و عرضه کمک‌های فنی با هدف توسعه نظام‌های ثبت اختراع توسط کمیته کمک‌های فنی صورت می‌گیرد. هدف از کمک‌های فنی، سازمان دادن و نظارت بر توسعه نظام‌های ثبت اختراع کشورهای در حال توسعه است. کمک‌های فنی شامل مواردی از قبیل آموزش متخصصان، ارسال کارشناس، تأمین وسایل و تجهیزات لازم جهت اهداف عملیاتی می‌شود. استفاده از کمک‌های فنی فوق مستلزم پرداخت پول است.

---

1. Convention Establishing The World Intellectual Property Organization

در بند ۴ ماده ۵۱ اعلام شده که دفتر بین‌المللی تلاش خواهد کرد برای تأمین هزینه چنین خدماتی، موافقتنامه‌هایی را بین سازمان‌های تأمین مال بین‌المللی، سازمان‌های بین‌الدولی به‌ویژه سازمان ملل متحد، آژانس‌های سازمان ملل متحد و آژانس‌های تخصصی مرتبط با سازمان ملل متحد که دست‌اندرکار کمک‌های فنی هستند از یک طرف و کشورهای دریافت‌کننده چنین کمک‌هایی از طرف دیگر منعقد کند.

۲-۳. مقررات بین‌المللی

ماده ۸۹ مکرر آیین‌نامه معاهده همکاری در ثبت اختراع، تسلیم، پیگیری و ارسال اظهارنامه و سایر اسناد به شکل الکترونیک یا با وسایل الکترونیکی را پیش‌بینی کرده و از ابتدای سال ۲۰۰۴، تنظیم اظهارنامه بین‌المللی ثبت اختراع به صورت الکترونیکی امکانپذیر شده است [۶، ص ۸۰].

در اسناد دیگر منجمله موافقتنامه لاهه راجع به ثبت بین‌المللی طرح‌های صنعتی، موافقتنامه مادرید و پروتکل موافقتنامه مادرید راجع به علامت تجاری، ثبت الکترونیکی پیش‌بینی نشده است، لکن سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو) و ادارات مربوط (مبدأ و مقصد)، اقدامات قابل توجهی را در زمینه ثبت الکترونیکی موضوعات مذکور به عمل آورده‌اند و امروزه تبادل بین دفتر بین‌المللی و بعضی از ادارات به شکل الکترونیکی صورت می‌گیرد [۷، ص ۵؛ ۸، ص ۴].

۴. تجربه‌های ملی و بین‌المللی

در این مبحث، ابتدا به تجربه چند کشور در زمینه الکترونیکی کردن امور مالکیت فکری می‌پردازیم. سپس به ثبت الکترونیکی از طریق معاهده بین‌المللی همکاری در ثبت اختراع - به‌عنوان تجربه بین‌المللی - اشاره خواهیم کرد.

۱.۴. تجربه‌های ملی

ذیل این بحث، به تجربه کشورهای آمریکا، کره، چین و مجارستان اشاره می‌شود.

۱-۱.۴. آمریکا

در اوایل سال ۱۹۸۰، کمیسیون اختراع و علامت تجاری آمریکا، الکترونیکی شدن اداره اختراع و علامت تجاری را در دستور کار خود قرار داد. گام‌های اولیه برای حرکت به سمت الکترونیکی

شدن موفق نبود و دلیل آن محدود شدن به فناوری‌های آن زمان بود که چندان مورد رضایت کاربران نبود.

از سال ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۵، اداره اختراع و علامت تجاری آمریکا، امکان تنظیم غیر کاغذی از طریق دو ابزار آزمایشی زیر را فراهم کرد: ۱) سیستم اظهارنامه الکترونیکی،^۱ ۲) سیستم مبادله الکترونیکی علامت تجاری.^۲

سیستم اظهارنامه الکترونیکی مستلزم ارسال بر روی دیسک‌های فلاپی بود که از نظر متقاضیان استفاده از آن دشوار بود. سیستم مبادله الکترونیکی علامت تجاری بر پروتکل انتقال فایل مبتنی بود که متقاضیان آن را بهتر می‌دانستند.

به محض این که اینترنت و شبکه جهانی به عنوان روش ارتباطات تجاری پذیرفته شد، متقاضیان خواستار سیستم تنظیمی شدند که از این پیشرفت‌های فناوری کاملاً استفاده کند. اداره اختراع و علامت تجاری از طریق توسعه سیستم اظهارنامه‌های الکترونیکی^۳ به این خواسته‌ها پاسخ داد.

سیستم اظهارنامه‌های الکترونیکی در ۳۰ نوامبر ۱۹۹۷ به‌عنوان برنامه آزمایشی شروع به کار کرد. به دنبال دوره آزمایشی ۱۰ ماهه موفق، این سیستم از اول اکتبر ۱۹۹۸ باز شد. بعداً سیستم مذکور توسعه داده شد، به طوری که تنظیم تمام فرم‌های لازم برای تمدید، اصلاح و نگهداری علامت تجاری از این طریق امکانپذیر شده است و کل عملیات علامت تجاری از آغاز تا پایان تنها با کلیک از طریق مرکز تجارت الکترونیک علامت تجاری انجام می‌شود. همین‌طور مرکز تجارت الکترونیک علامت تجاری، مکان واحدی را برای جستجوی علائم تجاری، تنظیم از طریق سیستم الکترونیکی و چک کردن وضعیت اظهارنامه‌های معلق فراهم ساخته است. پیش‌بینی می‌شود در آینده، اظهارنامه الکترونیکی تسلیم شود، به شکل برخط بررسی گردد، از پست الکترونیکی برای تمام مکاتبات با متقاضی استفاده شود، برای مشاهده عموم در مجله رسمی در شبکه اداره اختراع و علامت تجاری در دسترس قرار بگیرد و در نهایت گواهی ثبت الکترونیکی صادر گردد [۹، ص ۳ تا ۱۲].

۴-۱-۲. کره

اداره مالکیت فکری کشور کره جهت مدیریت کامل الکترونیکی امور اموال فکری، شبکه‌ای را

---

1. Electronic Application System (EASY)
2. Trademark Electronic Data Interchange (TEDI)
3. Trademark Electronic Application System (TEAS)

ایجاد کرده است. این شبکه، سیستم اتوماسیون اداری است که پهنه‌ای از خدمات الکترونیکی نظیر تنظیم برخط و جستجوی اطلاعات اختراع را برای متقاضی امکانپذیر می‌سازد. در این شبکه، تمام فرایندهای اداری، کامپیوتری شده است. بعد از دریافت تقاضا از طریق اینترنت یا حتی به صورت کاغذی، تمام فعالیت‌ها شامل بررسی فن قبلی، جستجو، ثبت و انتشار به شکل الکترونیکی انجام می‌شود.

شبکه اداره مالکیت فکری کره متشکل از ۴۳ زیر سیستم است که سیستم تهیه الکترونیکی اظهارنامه، سیستم گیرنده عمومی، سیستم بررسی شکلی، سیستم جستجو، سیستم اداره آزمایشی و سیستم انتشار، نمونه‌هایی از آن‌ها هستند.

در این شبکه، رسید یا رد اظهارنامه فوراً به متقاضی ارسال می‌شود. بعد از آن، اظهارنامه به بررسی‌کننده شکلی اداره مالکیت فکری ارسال می‌شود تا قابلیت ثبت اختراع را بررسی کند. سپس اطلاعات متقاضی جهت ثبت و انتشار مورد استفاده قرار می‌گیرد.

از جولای ۲۰۰۱، مجله اینترنتی در وبسایت اداره مالکیت فکری منتشر می‌شود. اداره مذکور جهت راحتی متقاضیان، اظهارهایی نظیر تاریخ بررسی یا تصمیم اتخاذ شده را به اشکال مختلف، از جمله پست الکترونیکی و پیامک ارسال می‌کند.

اداره مالکیت فکری، سیستم دریافت خود را برای اظهارنامه‌های امن الکترونیکی معاهده همکاری در اختراع^۱ توسعه داده است و از اول ژانویه ۲۰۰۴، آن را با موفقیت اجرا می‌کند. اداره مزبور با همکاری سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو)، سیستم خود را در دسترس تمام ادارات دریافت‌کننده PCT قرار داده است که به موجب آن، تنظیم الکترونیکی بر طبق معاهده همکاری در ثبت اختراع به تمام ادارات مالکیت فکری امکانپذیر است.

اداره مذکور به دلیل مدیریت خدمات فناوری اطلاعات، گواهی ایزو ۲۰۰۰۰ و به دلیل مدیریت ایمن اطلاعات، گواهی ایزو ۲۷۰۰۱ را گرفته است [۱۰، بدون شماره صفحه].

۳-۱-۴. چین

در چین برای اظهارنامه‌های اختراع، مدل‌های مفید و طرح‌های صنعتی می‌توان از فرم‌های الکترونیکی استفاده کرد. همین طور زمانی که متقاضی بین المللی اختراع وارد مرحله ملی می‌شود، بر طبق مقررات ماده ۹۹ آیین‌نامه قانون اختراع جمهوری خلق چین، او می‌تواند مدارک لازم را به شکل الکترونیک تسلیم کند [۱۱، بدون شماره صفحه].

1. Patent Cooperation Treaty Secure Applications Filed Electronically (PCT-SAFE).

۴-۱-۴. مجارستان

در مجارستان، تنظیم الکترونیکی اظهارنامه‌های علامت تجاری، اختراع، طرح‌های صنعتی و مدل‌های مفید از طریق سیستم مدیریت الکترونیکی امکانپذیر است. اداره مالکیت فکری این کشور، دستورالعملی برای سیستم مدیریت الکترونیکی تهیه کرده است. این دستورالعمل اطلاعات مختصری مشتمل بر معرفی سیستم، شرایط و ملزومات فنی و غیرفنی سیستم، انواع اظهارنامه، عملیات مترتب بر اظهارنامه شامل دانلود کردن، تکمیل، ذخیره، آپلود کردن ضمام، فرایند تسلیم اظهارنامه و ضمام آن، هزینه‌ها، پیگیری عملیات و ... ارائه می‌دهد [۱۲]، بدون شماره صفحه].

۴-۲. تجربه بین‌المللی از طریق معاهده همکاری در ثبت اختراع

ثبت بین‌المللی اظهارنامه‌های اختراع بر طبق معاهده همکاری در ثبت اختراع، به روش‌های زیر امکانپذیر است:

۱. تمام کاغذی.

۲. کاغذی به همراه وسایل الکترونیکی فیزیکی نظیر دیسک فلاپی یا سی.دی: در این روش، فرم درخواست و نیز اظهارنامه بین‌المللی کاغذی تسلیم می‌شود، ولی ضمام با استفاده از قابلیت‌های نرم افزار الکترونیکی سازمان جهانی مالکیت فکری، به شکل الکترونیکی تنظیم می‌شوند.

۳. تمام الکترونیکی که به سه شکل امکانپذیر است:

۱. با فرمت پی.دی.اف.

۲. با فرمت ایکس.ام.ال.

۳. از طریق شبکه سیستم تنظیم رمزگذاری^۱: تنظیم الکترونیکی از طریق شبکه در اداره اختراع و علامت تجاری آمریکا امکانپذیر است [۱۳، ص ۱۳].

در سال ۲۰۰۷ میلادی ۵۲/۵ درصد تمام اظهارنامه‌های بین‌المللی کاملاً الکترونیکی تنظیم شده اند که اگر روش کاغذی به همراه وسایل الکترونیکی فیزیکی نظیر دیسک فلاپی یا سی دی را به آن اضافه کنیم، این میزان به ۶۲/۷ درصد افزایش می‌یابد [۱۳، ص ۲۶].

تنظیم الکترونیکی فزاینده و وصول تعداد زیادی از مدارک با فرمت‌های الکترونیکی، بدون شک به دفتر بین‌المللی کمک می‌کند که کار زیادی را با تعداد کارمندان کم انجام دهد. صرفنظر

---

1. Encrypting File System (EES)

از این ملاحظه کلی، تنظیم الکترونیکی در مقایسه با روش کاغذی، فواید دیگری از جمله اطمینان، سرعت و کاهش میزان اشتباه دارد که بدون تردید با اهمیتند. البته تشریفات بررسی فرمت‌های ایکس.ام.ال. تو سطر دفتر بین‌المللی به طور میانگین بیش‌تر از دیگر فرمت‌های الکترونیکی و حتی کاغذی زمان می‌برد. علت این است که سیستم دفتر بین‌المللی چنان طراحی شده که فرمت‌های اسنادی مختلفی را انجام دهد و تاکنون برای ایکس.ام.ال. بهبود نیافته است [۱۳، ص ۲۶].

از سال ۲۰۰۷، اداره اختراع و علامت تجاری آمریکا، تمام مدارک و اطلاعات را به صورت الکترونیکی به دفتر بین‌المللی ارسال می‌کند. بررسی آن‌ها در دفتر بین‌المللی نیز به شکل الکترونیکی انجام می‌شود، بنابراین از طریق حذف اسکن مدارک کاغذی، کارایی دفتر مذکور به میزان قابل توجهی افزایش پیدا کرده است.

دفتر بین‌المللی در سال ۲۰۰۷ از طریق آغاز ایجاد زمینه‌های فنی برای توسعه ابلاغ‌های الکترونیکی اظهارهای ارسالی به متقاضیان و نمایندگان آن‌ها و نیز توسعه مخابره الکترونیکی جریان کار به طرف‌های خود، در بررسی الکترونیکی اظهارنامه‌های بین‌المللی بیش‌تر سرمایه‌گذاری کرده است [۱۳، ص ۲۶-۲۷].

۵. چالش‌های ثبت الکترونیکی

طرفین مبادلات و عملیات ثبت الکترونیکی، شخص و دولت (اداره مالکیت صنعتی) یا در مواردی، نظیر مبادلات و مکاتبات داخلی بین مراجع ثبتی، صرفاً سازمان‌ها، مؤسسات دولتی و بین‌المللی مرتبط با امر ثبت هستند. این مطلب در کنار این واقعیت که مبادلات الکترونیکی از قبیل ثبت الکترونیکی، ماهیتاً عملیات اداری است، نه حقوقی، موجب شده تا مبادلات الکترونیکی در مقایسه با تجارت الکترونیکی به معنای خاص - که عملی حقوقی است و غالباً بین اشخاص و بنگاه‌های خصوصی صورت می‌گیرد - از پیچیدگی‌ها و مشکلات کمی برخوردار باشد؛ لکن بدین معنا نیست که چارچوب و بستر ثبت الکترونیکی کاملاً روشن و به دور از چالش است.

به طور کلی، نگرانی‌ها و چالش‌های موجود در زمینه ثبت الکترونیکی را می‌توان در دو دسته کلی جای داد. دسته اول به نگرانی‌های راجع به امنیت، دقت، سرعت و مواردی از این دست که ماهیتاً فنی هستند، مربوط می‌شود که با تجهیز فنی سیستم ثبت الکترونیکی و نیز رعایت استانداردها و الزامات فنی لازم می‌توان آن‌ها را رفع کرد.

دسته دوم به نگرانی‌ها و سؤال‌های حقوقی و قانونی از جمله ارزش اثباتی ثبت الکترونیکی، قابلیت استناد در مراجع قضایی، حفظ تمامیت اسناد ثبتی الکترونیکی، حفظ محرمانگی، بایگانی

و حفظ مؤثر سوابق ثبت الکترونیکی، و حمایت مدنی و کیفری در برابر تعرض، تجاوز، تغییر، جعل و ... مربوط است.

با تبیین بستر حقوقی ثبت الکترونیکی بسیاری از این مسائل که ممکن است چالش به نظر بیایند، پاسخ درخور می‌یابند و لذا در ادامه بستر حقوقی ثبت الکترونیکی مورد اشاره قرار می‌گیرد.

منظور از بستر حقوقی، تعیین و تبیین قوانین و مقرراتی است که به ثبت الکترونیکی اشاره دارند و مسائل، اختلافات و دعاوی راجع به این موضوعات باید در چارچوب این مقررات مورد بررسی قرار بگیرند.

یک دسته از این مقررات عام هستند که به‌عنوان مثال می‌توان به قانون مدنی، قانون تجارت، قانون مسئولیت مدنی، قانون آیین دادرسی مدنی و قانون آیین دادرسی کیفری اشاره کرد.

دسته دیگر خاص هستند و احکام و مقررات آن‌ها سنخیت و ارتباط نزدیک‌تری با ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی دارند که از این میان می‌توان به قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶، آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۷، قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی مصوب ۱۳۸۳، قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ و قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ اشاره کرد.

از بین مقررات خاص، قانون تجارت الکترونیکی ارتباط بیش‌تری با مقوله ثبت الکترونیکی دارد و خیلی از مسائل و چالش‌های اولیه که به ذهن می‌رسند را در چارچوب مقررات و احکام این قانون می‌توان رفع کرد.

شایان ذکر است که علیرغم عنوان نامناسب قانون تجارت الکترونیکی که از آن چنین متبادر می‌شود که صرفاً به تجارت (به معنای داد و ستد و عملیات تجاری مندرج در قانون تجارت) اشاره دارد، از مقررات مختلف این قانون، به‌ویژه ماده یک آن که به بیان قلمرو شمول قانون مربوط است، به‌صراحت فهمیده می‌شود که تجارت الکترونیک، نه در معنای خاص و محدود، بلکه در معنای عام و موسع مد نظر است.

تجارت الکترونیکی در معنای عام، علاوه بر فعالیت‌های تجاری خاص، هر نوع کار و مبادله الکترونیکی، هرچند با ماهیت غیر تجاری نظیر ثبت نام دانشجویان، ثبت اختراع، پرداخت، خدمات به مشتریان و... را نیز شامل می‌شود. بنابراین، هرگونه مبادله و تبادل اداری اطلاعات و داده‌ها در فرایند ثبت الکترونیکی تحت شمول این قانون قرار می‌گیرد.

به هر حال، از مقررات مختلف قانون مذکور درخصوص مسائل ثبت الکترونیکی می‌توان

استفاده کرد. در این زمینه می‌توان به عنوان نمونه به ماده ۵ (راجع به حفظ تمامیت داده‌پیام)، ماده ۶ (درخصوص اعطای اعتبار به داده‌پیام به میزان نوشته)، ماده ۱۱ (درباره پیش‌بینی سابقه الکترونیکی مطمئن از داده‌پیام)، ماده ۱۲ (در مورد پیش‌بینی ارزش اثباتی برای داده‌پیام)، ماده ۱۴ (راجع به پیش‌بینی امکان و قابلیت استناد به داده‌پیام در مراجع قضایی و حقوقی)، مواد ۶۴ و ۶۵ (درباره حمایت از اسرار تجاری در بستر مبادلات الکترونیکی)، مواد ۶۷ و ۶۸ (راجع به حمایت در برابر کلاهبرداری و جعل کامپیوتری)، ماده ۷۸ (درخصوص جبران خسارت به واسطه نقص یا ضعف سیستم مؤسسات خصوصی و دولتی) و ماده ۸۱ (راجع به موظف کردن بایگانان به تهیه نسخه پشتیبان از داده‌پیام) اشاره کرد.

۶. نتیجه

تحولات پدید آمده در زمینه فناوری اطلاعات، به ویژه پیدایش و رواج سریع اینترنت از یک سو و مزیت‌های متعدد مترتب بر آن‌ها از جمله سادگی و کم هزینه بودن از سوی دیگر باعث شده امکان ثبت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مالکیت صنعتی به شکل الکترونیک فراهم گردد.

در کنار این تحولات صنعتی، قوانین و مقررات نیز به ثبت الکترونیکی مالکیت صنعتی اشاره کردند. اداره‌های مالکیت فکری نیز در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، رویه‌هایی هم‌سو با تحولات جدید اتخاذ کردند؛ به گونه‌ای که تمام یا بخش اعظمی از فعالیت‌های ثبت مالکیت صنعتی را به شکل الکترونیکی انجام می‌دهند.

مقاله حاضر با تبیین مفهوم ثبت الکترونیکی نشان داد منظور از ثبت الکترونیکی، انجام کلیه فعالیت‌های ثبتی (ماهوی و شکلی) از ایجاد تا انحلال و بایگانی است. از ثبت الکترونیکی برای تمام مصادیق مالکیت صنعتی می‌توان استفاده کرد، لکن در دانش فنی و اسرار تجاری، عملیات ثبت باید به گونه‌ای انجام شود که اطلاعات محرمانه فاش نشوند. همین طور ملاحظه شد که مقررات داخلی و بین‌المللی به این مقوله اشاره کرده‌اند و از این حیث فعلاً خلاء و کمبودی مشاهده نمی‌شود.

با مشخص شدن مزیت‌های متعدد مترتب بر ثبت الکترونیکی، به ویژه کاهش قابل توجه هزینه‌ها و نیز آشنایی با تجربه‌های ملی و بین‌المللی، این ضرورت مطرح شد که اداره مالکیت صنعتی کشورمان باید نسبت به اجرایی کردن ثبت الکترونیکی اقدام کند. اداره مالکیت صنعتی در این زمینه می‌تواند از خدمات فنی، مشاوره‌ها و کمک‌های مالی سازمان‌های بین‌المللی به ویژه سازمان جهانی مالکیت فکری استفاده کند تا امکان ثبت سریع، کم‌هزینه و ساده مالکیت صنعتی

برای متقاضیان فراهم گردد.

۷. منابع

- [۱] جعفرزاده، میرقاسم و محمودی، اصغر، «شرایط ماهوی حمایت از اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات»، *مجله تحقیقات حقوقی*، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ش ۴۲، ۱۳۸۴.
- [۲] ۲. میر حسینی، سید حسن، *مقدمه‌ای بر مالکیت معنوی*، نشر میزان، ۱۳۸۴.
- [3] European Commission Regulation (EC) no. 773/2004 on the Application of Article 81(3) of the Treaty to Categories of Technology Transfer Agreements (TTBER).
- [2] United Nations, Economic Commission for Europe, *Licensing and Leasing*, Geneva, 1996.
- [3] 5-WIPO, *WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use*, WIPO Publication no. 489 (E), 2nd ed., 2004.
- [۴] جعفرزاده، میرقاسم و محمودی، اصغر، «نظام بین‌المللی ثبت اختراع: زمینه‌ها و ضرورت‌ها»، *مجله تحقیقات حقوقی*، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ش ۴۴، ۱۳۸۵.
- [5] 7 - WIPO, *Hague System for the International Registration of Industrial Design*, Report for 2010, WIPO Publication no. 930 (E).
- [6] 8 - WIPO, *Madrid System for the International Registration of Marks*, Report for 2009.
- [7] USPTO, *USPTO Today*, The Magazine of the United States Patent & Trademark Office, Special Edition-Trademark, May 2000.
- [8] Korean Intellectual Property Office Website.
- [9] China Intellectual Property Office Website.
- [10] Hungarian Intellectual Property Office Website.
- [11] 13 - WIPO, «The International Patent System», *Yearly Review 2007*, WIPO

Publication no. 901(E).

[۱۲] معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، قواعد حقوق تجارت الکترونیک، نشر جنگل، ۱۳۸۹.

[۱۳] نوری، محمد علی و نخجوانی، رضا، حقوق تجارت الکترونیک، چ ۲، نشر گنج دانش، ۱۳۹۰.

[۱۴] گاتن، آلن، *ادله الکترونیک*، ترجمه مصیب رضانی، نشر دبیرخانه شورای عالی اطلاع رسانی، ۱۳۸۳.

[۱۵] لینان دلفون، زویه، حقوق تجارت الکترونیک، ترجمه و تحقیق ستار زرکلام، چ ۲، نشر شهر دانش، ۱۳۹۰.

[۱۶] شیروی، عبدالحسین، حقوق تجارت بین الملل، نشر سمت، ۱۳۸۹.